

2006 – HET JAAR VAN DE SYMP

De digitale technieken maken het voor steeds meer mensen gemakkelijker om foto's van kleine diertjes te maken en om die foto's vervolgens via het internet toegankelijk voor anderen te maken. Laat je echter een zoekmachine zoals Google naar foto's van een bepaalde libellensoort zoeken, dan blijken er heel wat verkeerde determinaties tussen te zitten.

Het meest verrassende dat ik tegengekomen ben, was een Spaanse site van niet op libellen gespecialiseerde veldbiologen die ook een hoekje voor libellenfoto's op hun site hadden. Zestig procent fout! En niet een beetje fout, ook verkeerde familie's...

Notoir moeilijk zijn een paar soorten heidelibellen. Foto's vanuit de goede hoek en met goede detaillering moeten met de Odon-tabel altijd op naam te brengen zijn, maar het zou mooi zijn als er kenmerken gevonden zouden worden, die ook op minder geslaagde foto's nog een aanwijzing voor de determinatie kunnen geven. Toen we de Odon-tabel maakten hadden we van sommige soorten minder dan een handvol foto's ter beschikking en konden we niet goed inschatten hoe variabel de beesten zijn en of die variatie wel altijd in de tabel opgevangen werd. Tegenwoordig wordt er erg veel naar libellen gekeken, er worden meer foto's dan ooit gemaakt, het moet dus mogelijk zijn uit de veelheid aan materiaal meer kenmerken af te leiden. Althans dat hoop ik.

Misschien wel de meest lastige soorten, gezien de hoeveelheid verkeerd gedetermineerde foto's op het web, zijn de steenrode - en de bruinrode heidelibel, *Sympetrum vulgatum* en *S. striolatum*. Het lijkt mij goed om 2006 tot "Het Jaar van de SYMP" uit te roepen! Het is de bedoeling dat we dan na dat jaar nieuwe kenmerken hebben. Dat we van die kenmerken weten hoe variabel ze zijn en dat we bovendien kenmerken hebben die niet altijd bepalend zijn maar waarvan we weten in hoeveel procent van de gevallen ze een sterke aanwijzing geven voor de determinatie. Zowel beginners als gevorderden kunnen hier heerlijk hun tanden inzetten (figuurlijk gesproken). Deze winter kun je al je foto's doorpluizen. In de zomer kan je gericht grote aantallen foto's van bepaalde details gaan maken en al die tijd kun je je hersenen laten knarsen om nieuwe hypothesen te verzinnen. Via de e-mail nieuwsbrief kan iedereen kennis nemen van elkaars veronderstellingen om die vervolgens zelf te gaan testen en onderzoeken.

De soorten. Om te beginnen gaat het om de steenrode heidelibel *Sympetrum vulgatum* en de bruinrode heidelibel *S. striolatum*. Maar je hebt mannetjes en vrouwtjes. En het lijkt goed om jonge uitgekleurde en oude individuen apart te onderzoeken.

Wie erg ijverig is zou af en toe ook een bloedrode heidelibel *Sympetrum sanguineum* erbij kunnen nemen. Ik zou denken dat de pikzwarte poten een afdoende kenmerk zijn, maar je komt redelijk wat verkeerde determinaties tegen. Interessant zijn dan ook foto's van niet - typische bloedrode heidelibellen, dus wanneer ze het meest lijken op een van de andere soorten. (Ik laat deze soort verder buiten beschouwing.)

Dan is er ook nog de zuidelijke heidelibel *Sympetrum meridionale*. Er is in 2005 tweemaal melding geweest over een mogelijke zuidelijke. In beide gevallen bleek het niet om deze soort te gaan, maar het is wel heel goed om alert te worden op deze soort die zo vreselijk sterk op de steenrode kan lijken. Met een warmer wordend klimaat komen ze ongetwijfeld vaker onze kant op. Voor het onderzoeken van populaties van deze soort zul je vooralsnog in Frankrijk moeten gaan kijken.

De werkwijze. Op de eerste plaats kijken, kijken, kijken. En dan kiekjes, kiekjes, kiekjes. Maak er een echte sport van door foto's te maken. Je ervaart dan aan den lijve de moeilijkheden van het maken van goed determineerbare foto's terwijl de libellen niets aan den lijve ondervinden. Niet vangen dus.

Belangrijk is dat je weet wie er op de foto staat! Bij de steenrode -, de bruinrode - en de zuidelijke heidelibel geven volgens de huidige inzichten uiteindelijk alleen de geslachtsdelen zekerheid over de soort. Jammer maar waar, en dus des te meer reden om 'Het Jaar van de SYMP' fanatiek aan te pakken. Het fotograferen van de geslachtsdelen lijkt hoeschoolwerk, maar een beest dat een beetje hoog zit valt goed met de juiste details te fotograferen.

Twee standaardfoto's lijken me verder van belang. De eerste toont de zijkant van het borststuk met de poten, plus wat van de voorkant van de kop en nog wat van de bovenkant. Kortom, richt de lens pal van opzij op de zijkant, ga dan ongeveer 30 graden rich-

ting kop en 30 graden omhoog – klik. De tweede standaardfoto toont het achterlijf schuin van boven zodat zowel de tekening op de rug als langs de zijkant te zien zijn. Allerlei andere foto's zijn natuurlijk ook mogelijk, van de vleugels, de adering daarin, de pterostigma's, de segmenten 1 tot 3, noem maar op.

Veronderstellingen

Ik noem enkele hypothesen die zeker onderzocht kunnen worden. Steeds geldt: is er verschil tussen de soorten. Is er overlap voor dit bepaalde kenmerk, zoja, wat zijn de uitersten van de variatie en hoeveel procent van de dieren hebben geen overlappende kenmerken?

1. Mannetjes bruinrode hebben langs de segmenten 6-8 een zwart streepje, de steenrode heeft daar vaak niets. Ja? Hoe vaak? Hoe groot zijn de streepjes?
2. Vrouwtjes bruinrode hebben middenop de segmenten 8-9 vaak meer zwart/donker dan twee streepjes. Steenrode hebben dat soms. Hoe liggen de percentages?
3. Hoe zit het met de zwarte streepjes op de segmenten 8-9 bij de mannetjes? De zuidelijke heeft daar vaak slechts twee puntjes, hoe ligt dat met de andere twee soorten?
4. Bij piepjonge dieren lijkt er een vaag verschil in de lichte schouderstreep: scherper begrensd of juist vager. Deze hypothese van Marcel Wasscher verdient uitgebreid onderzoek.
5. De zijkant van het borststuk van de zuidelijke vertoont maar weinig zwarte tekening, terwijl de andere twee soorten één tot drie doorlopende zwarte naden vertonen. Dat is eenvoudig te zien bij jonge dieren, maar later wordt alles donkerder. Blijft op een goede foto minstens één donkere naad goed zichtbaar bij de niet zuidelijke soorten?
6. De zijkant van het borststuk van de bruinrode is eerst geel maar wordt later bruin met twee gele banden, die steeds donkerder worden waarbij ze echter iets van geel behouden. De steenrode heeft ook soms van die banden (hoe vaak?) maar bij het donker worden worden ze ook rood(achtig). Hoe zit dat nou precies?
7. Het afhangende snorretje, hoeveel varieert dat? Soms zie je een steenrode die maar een heel smal snorretje heeft en laatst

wam ik een foto tegen die voor bruinrode werd uitgescholden maar waarop een miniem smal snorretje te zien was. Onderzoeken! Het zou voor alle tabellen een stevige ingreep zijn als het snorretjeskenmerk niet klopt.

8. Ik heb het gevoel dat de zwarte dwarsband waar het snorretje aanhangt ook niet hetzelfde is bij beide soorten. Kijk er eens goed naar.
9. Segment 1-2 kunnen rondom deels zwart zijn. Hoe vaak is dat het geval en is er verschil tussen de soorten? En tussen de geslachten?
10. Op segment 2-3 zitten soms zwarte streepjes halverwege rug en zijkant. Bij beide soorten op dezelfde manier en even vaak?
11. De mannetjes steenrode hebben een wat knotsvormiger achterlijf dan de bruinrode (de bloedrode is veel sterker knotsvormig). Hoe betrouwbaar is die vorm? Zoek dus de minst knotsvormige steenrode en de meest knotsvormige bruinrode... De vorm verandert overigens tijdens het in- en uitademen waardoor foto's moeilijker te determineren worden!
12. Oude vrouwtjes bruinrode worden nooit zo rood als oude vrouwtjes steenrode. Echt?
13. Ook de roodheid van de mannetjes verschilt. Bij de bruinrode vooral rood bovenop de rug en naar de flanken meer bruin, bij de steenrode gaat het rood vanaf de rug verder naar opzij. Alleen op close-ups goed te zien?
14. De zuidelijke heeft grote rode pterostigma's, maar de steenrode kan ook rode pterostigma's hebben. En de bruinrode? Hoe zit dat allemaal met kleur en grootte?
15. Van de zuidelijke wordt gezegd dat die meer geel op de poten heeft dan onze noordelijke soorten. Maar wat is 'meer'?
16. De kleur van vooral de lange aders schijnt bij de drie soorten iets te verschillen. Mijn indruk is dat je erg afhankelijk bent van de belichting, maar wie weet valt er toch een goed kenmerk uit te slepen.

Enzovoort, enzovoort, enzovoort De vlekjes tussen de vleugels, de zwarte tekening op segment 2-7 van de vrouwtjes, de kleur van de ogen en van de snuit. Ik heb er nog niets aan kunnen ontdekken... jullie? Ik wens jullie veel plezier!

Weia Reinboud

